

Rapport om projektet

Kvinnor, rasism och intolerans

SAMARBETSORGAN FÖR
ETNISKA ORGANISATIONER
I SVERIGE

Rapport om projektet

Kvinnor, rasism och intolerans

SIOS

Bellmansgatan 15, 1 tr., 118 47 Stockholm

Tfn: 08-55 69 33 60, Fax: 08-643 90 68

E-post: kansli@sios.org, Hemsida: www.sios.org

Stockholm 2010

Innehåll

<i>Förord</i>	6
<i>Sammanfattning</i>	7
<i>Inledning</i>	8
Utgångspunkt	
Syfte och målsättningar	
Målgrupp	
Metod	
Frågeställningar	
<i>Seminarierna</i>	12
Arbetsliv och utbildning	
Bostadsmarknaden	
Offentliga sektorn	
Hälso- och sjukvården	
Avslutningsseminarium	
<i>Diskussion, slutsatser och utvärdering</i>	35

Förord

Denna rapport är resultatet av den seminarieserie SIOS Kvinnokommitté arrangerade under vintern och våren 2009/10 inom ramen för projektet *Kvinnor, rasism och intolerans*. Vi vill härmed sprida fakta om och ge olika exempel på hur rasism tar sig uttryck i dagens Sverige. Men vi presenterar också en mängd förslag till hur man kan bekämpa rasismen. Förslagen har framkommit ur de gruppdiskussioner och utvärderingar vi genomfört vid de olika seminarietillfällena.

Merparten av seminarierna dokumenterades av Elin Jonsson, som under vårterminen var praktikant på SIOS kansli. Hon sammanställde en grundversion av rapporten. Julio Fuentes, projektledare, och Katrin Broms Esen, projektsekreterare, sammanställde den slutliga versionen. Dokumentationen av seminarierna har inte stämts av med föreläsarna, därför tar vi det fulla ansvaret för innehållet.

Vi har under projektets gång förutom att öka våra kunskaper om rasism och diskriminering haft förmånen att knyta närmare kontakter med olika organisationer som är nya för oss. Deras företrädare har deltagit både som föreläsare och seminariedeltagare. Vår förhoppning är att kunna utveckla framtida samarbeten med dem och fortsätta arbetet mot rasism och intolerans.

Vi vill tacka alla föreläsare och alla som deltagit med kloka synpunkter, egna erfarenheter och intressanta förslag till vårt fortsatta arbete. Vi riktar även ett stort tack till Ungdomsstyrelsen som finansierat projektet.

Stockholm i september 2010

Madjide Akay

Ordförande i SIOS Kvinnokommitté

Sammanfattning

SIOS Kvinnokommitté har inom projektet *Kvinnor, rasism och intolerans* utifrån fokus på etnicitet och kön och ett intersektionellt perspektiv genomfört fyra tematiska seminarier och ett avslutande seminarium. Seminarierna har handlat om arbetsliv och utbildning, bostadsmarknaden, den offentliga sektorn samt hälso- och sjukvården. De former av rasism och intolerans som har behandlats är islamofobi, antiziganism, afrofobi och homofobi. Syftet har varit att skaffa underlag för att införliva dessa frågor i SIOS handlingsplattform.

Seminarierna har innehållit såväl föreläsningar som deltagarsamtal både i större och mindre grupper. De har genom ovan nämnda teman tagit upp olika aspekter på institutionell rasism, strukturell diskriminering och de olika formerna av intolerans genom presentation av aktuell forskning. Föreläsarna och deltagarna har även tagit upp exempel på vardagliga erfarenheter.

Det fanns svårigheter i att hitta föreläsare som specifikt kunde berätta om de olika formerna av rasism och intolerans. Detta medförde att det inte var möjligt att få en mer heltäckande bild av situationen på ett samhällsområde.

På de flesta områden har det blivit tydligt hur rasism och intolerans har utformats genom en process över tid. Utvecklingen inom arbetslivet och bostadsmarknaden liknar varandra. ”Invandrarkvinnan” var till en början osynlig i arbetslivet. När bilden av henne framträdde visade den att hon var förtryckt, utbildad och traditionsbunden. Islamofobi uttrycks genom symbolen: den förtryckta muslimska kvinnan med sjal. Den afrikanska kvinnan däremot exotiseras och erotiseras.

En parallell utveckling kan iakttagas på bostadsmarknaden. Under 1960- och 70-talet beskrevs invandrargrupper i miljonprogrammet som offer för en modern trångboddhet som befarades leda till sjukdomar och sociala problem. Senare kom dessa grupper att i stället ses som orsak till den farlighet och smuts som en del förorter ansågs präglade av.

”Invandrarkvinnan” framträder utifrån den tidigare förståelsen av ”invandraren” som passiv och förtryckt. Debatten om hederskulturen och den beslöjade muslimska kvinnan är även exempel på detta. Hon framstår som ett problem och en orsak till diskrimineringen i arbetslivet, inom utbildningar och på bostadsmarknaden. Inom den offentliga sektorn framträder främst två frågor; romska kvinnors tvångssterilisering under 1900-talet och att det alltjämnt nekas uppehållstillstånd på grund av sexuell läggning. Inom hälso- och sjukvården anses invandrade kvinnor ofta ha diffusa symptom. Vårdkulturen är normativ och uteslutande, med stereotypa föreställningar om främst icke-européer. Det finns dock mycket mer att fördjupa sig i om hur de olika formerna av rasism och intolerans uttrycks. Dessa ämnen behöver diskuteras ytterligare i kommande seminarier.

Ett intersektionellt förhållningssätt kräver tid, gemensamma kunskaper och perspektiv. SIOS utgångspunkt är den etniska. I samarbete med andra organisationer bör det viktigaste vara att det finns en intersektionell medvetenhet så att olika former av samverkan kan växa fram. Både en generell ansats mot rasism och inriktning på konkreta frågor anses vara viktiga.

Inledning

SIOS Kvinnokommitté är en del av SIOS och har till uppgift att driva frågor som är särskilt viktiga för kvinnor. Det innefattar ambitionen att förbättra villkoren för kvinnor från såväl erkända som icke-erkända etniska minoriteter samt jobba för större möjligheter till inflytande och deltagande. Kommitténs målsättning är att verka för ett samhälle som för kvinnor är rättvist, jämlikt och demokratiskt.

Utgångspunkt

Rasism kan definieras som de föreställningar och handlingar som utgår från att människor tillhör olika ras- eller folkgrupper vilket utgör deras "väsen". Detta förväntas i sin tur bestämma och förklara skillnader i personers egenskaper och begåvning, samt resultera i en hierarki mellan olika grupper. Dessa teorier leder till rasistiska attityder och handlingar. Rasismen tolereras och rationaliseras ofta som en rädsla för det främmande. De diskriminerande handlingar som de olika formerna av rasism och intolerans resulterar i, upprätthåller en grupps privilegierade ställning över en annan. Förutom att belysa rasismen i stort behöver även specifika former och yttringar av rasism synliggöras.

Islamofobi är ett relativt nytt begrepp som har blivit allt mer aktuellt det senaste decenniet. Termen islamofobi anspelar på en rädsla för religionen islam och dess anhängare, vilket leder till en anti-islamisk reaktion riktad mot muslimer. Inte minst media har bidragit till en stereotyp bild av muslimer som fundamentalister och potentiella terrorister.

Antiziganism är det begrepp som beskriver rasism mot romer. Begreppet myntades i efterkrigstidens förintelseforskning. Företeelsen är dock lika gammal som romernas historia i Europa. Liksom judarna har romer betraktats som ett främmande folk och setts med misstro och fruktan och omgivits av mytbildning. Fortfarande ifrågasätts sällan den utbredda förföljelsen och diskrimineringen av romer. Det är snarare accepterat att ogilla dem som grupp, och marginaliseringen är lika djupt rotad i samhället som osynliggörandet av romerna och deras situation.

Afrofobi i Europa har sina rötter i kolonialiseringen av den afrikanska kontinenten. Den afrikanska gruppen har historiskt intagit den lägsta positionen i föreställningarna kring en "rashierarki". Hudfärg som grund för rasism är något som ständigt är synligt vilket bidrar till en ökad sårbarhet. Den specifika och särskilt fientliga form av rasism riktad mot afrikaner, med stigmatisering och våld, har trots detta en marginaliserad position i den ideologiska debatten kring diskriminering i Sverige.

Homofobi som begrepp myntades i början av 1970-talet, och homosexualitet togs så sent som 1979 bort ur sjukdomsregistret. Antihomosexuella värderingar ses ofta som ett indi-

viduellt problem kopplat till psykologiska reflexer eller okunskap snarare än ett uttryck för en strukturell maktordning. Att homofobi är utbredd och har en mängd konsekvenser osynliggörs i ett Sverige som beskrivs som öppet och jämställt. Homofobi tillskrivs istället ”andra kulturer”.

Mellan dessa former av rasism och intolerans finns beröringspunkter. I slutet av 1800-talet definierades homosexualitet som en avvikelse och sjukdomsförklarades samtidigt som bilden av könsskillnader mellan kvinnor och män skärptes och den nya rasläran växte fram. De olika maktstrukturerna användes redan då simultant för att förstärka varandra och betona vithet, manlighet och heterosexualitet som norm.

Syfte och målsättningar

SIOS Kvinnokommitté har under vintern och våren 2009/10 genomfört projektet *Kvinnor, rasism och intolerans*. Syftet var att med ett intersektionellt perspektiv på kön och etnicitet belysa hur rasism och olika former av intolerans gestaltar sig inom olika samhällsområden. Både vardagliga erfarenheter och strukturella aspekter uppmärksammades. I synnerhet låg fokus på att beskriva islamofobi, antiziganism, afrofobi och homofobi. Rasism tar sig olika uttryck och skepnader under olika tider och i olika samhällen. Den biologiska rasismen har numera lämnat plats för en mer kulturell rasism. Det är betydelsefullt att undersöka vad begreppen och dess konsekvenser innebär idag och hur rasismen upprätthålls. En av ambitionerna med projektet var att utifrån forskning och personliga erfarenheter blottlägga den institutionella rasismens mekanismer. En annan ambition var att genom vardagsnära exempel belysa de strukturella faktorer som är relevanta för att kunna bekämpa rasism och intolerans. Förhoppningen var att få en bild av hur diskriminering och intolerans kommer till uttryck och vilka grupper som är mest utsatta.

SIOS Kvinnokommitté har som målsättning att bland annat arbeta för jämställdhet, motverkandet av rasism samt samarbeta med andra kvinnoorganisationer. Dessa mål gynnades genom projektet *Kvinnor, rasism och intolerans*. Genom seminarierna gavs en plattform för att länka samman personliga erfarenheter med de strukturella mönster som bär upp de olika formerna av intolerans. Det är betydelsefullt att tillvarata de erfarenheter som finns i bl a. SIOS medlemsförbund och de nya kunskaper som framkom genom seminarierna och med dessa som grund, diskutera vilka nya åtgärder som kan införlivas i SIOS handlingsplattform.

Målgrupp

Målgruppen för seminarierna var i första hand medlemmar i förbunden och dess föreningar, men också förtroendevalda i andra kvinnoorganisationer. Ett fyrtiotal personer beräknades i snitt närvara vid de olika seminarierna och tanken var att de flesta kunde närvara vid hela seminarieserien. I budgeten ansöktes om resebidrag för att medlemmar

från SIOS medlemsförbund utanför Stockholm skulle kunna komma till seminarierna. Detta för att öka förutsättningarna för att erfarenheterna från seminarierna skulle spridas i hela organisationen och geografiskt.

Metod

Metoden för projektet har varit att arrangera seminarier uppdelade efter olika samhällsområden. Detta gjorde det möjligt att tematiskt kunna analysera varje område för sig. Därmed kunde jämförelser göras utifrån hur företrädare för olika utsatta grupper upplever sin situation t ex på arbetsmarknaden. Områdena var *arbetsliv och utbildning, bostadsmarknaden, offentliga sektorn samt hälso- och sjukvården*. Det alternativa upplägget var att dela upp seminarierna utifrån de olika formerna av rasism och intolerans och analysera hur dessa former gestaltar sig inom olika samhällsområden. Man kunde exempelvis diskutera hur islamofobi kommer till uttryck på bostads- och arbetsmarknaden, i den offentliga sektorn och inom hälso- och sjukvården. Det tycktes dock som att detta sätt var mindre fruktbart för att göra de jämförelser som var intressanta.

När man talar om *intersektionalitet* talar man om ett perspektiv för att analysera en situation där olika sociala dimensioner eller kategoriseringar möts. Ordet kommer från engelskan och betyder skärningspunkt eller korsning. I detta perspektiv ryms olika sätt att definiera och precisera det man analyserar. Man kan till exempel analysera etniska minoriteters kvinnors situation på arbetsmarknaden eller homosexuella funktionshindrades situation när de möter hälso- och sjukvården. Ett särskiljande av de specifika formerna av rasism och intolerans med avseende på kön innebär i en intersektionell ansats tre nivåer: Den första nivån består i uppdelningen mellan män och kvinnor, den andra i att ses som svensk respektive att tillhöra en etnisk minoritet, och den tredje i ett särskiljande utifrån det som är utmärkande för islamofobi, antiziganism, afrofofi och homofobi.

Frågeställningar

Den komparativa ansatsen att jämföra olika former av rasism och intolerans utifrån ett könsperspektiv bröts ned i ett antal frågeställningar som togs upp i föreläsningarna och i diskussionerna. Exempel på dessa är följande;

Hur gestaltar sig olika former av intolerans i rekryteringsprocessen? Hur förmedlas bostäder i allmännyttan respektive hos privatvärdarna? Hur förhåller sig bostadsrättsföreningarna till nya köpare? Hur bemöts patienter och brukare med olika etniska tillhörigheter? Finns det någon skillnad mellan hur islamofobi, antiziganism, afrofofi och homofobi uttrycks i den offentliga sektorn med avseende på kön? Hur skiljer sig kvinnornas position från männen? Är kvinnorna mer utsatta än männen? Finns det skillnader mellan olika grupper och i så fall i vilket sammanhang?

Det avslutande seminariets syfte var att ta upp slutsatserna från de tidigare seminarierna och diskutera förslag till åtgärder som kan ingå i SIOS handlingsplattform. Seminarierna bestod till största delen av föreläsningar av experter, forskare och representanter från SIOS medlemsorganisationer. Det sista tillfället hölls ett panelsamtal. I detta deltog representanter för organisationer som arbetar mot olika former av rasism, diskriminering och kvinnoförtryck. En viktig del i samtliga seminarier har varit diskussioner utifrån i förväg fastställda frågeställningar i både större och mindre grupper.

Seminarierna

Arbetsliv och utbildning, 5 december 2009

Sammanfattning

I samband med arbetskraftsinvandringen under den andra hälften av 1900-talet, blev de flesta, i synnerhet kvinnor, tilldelade de slitsammaste och minst attraktiva jobben utan karriärmöjligheter. Kvinnorna blev dessutom osynliggjorda och betraktades som medföljande familjemedlemmar. Senare började ”invandrarkvinnor” entydigt förstås i termer av en problematisk kultur och traditionsbundenhet. Schablonbilden av den förtryckta och utbildade kvinnan tog form. Den rådande uppfattningen har sedan dess växt sig starkare och kompletterats med ”den muslimska kvinnan” som definitionsmässigt anses förtryckt, inte minst om hon täcker sitt hår. En genomgående erfarenhet på seminariet var att många kvinnor är diskriminerade inom, samt mer eller mindre, utestängda från arbetslivet. Upprätthållandet av samhällets hierarkier sker genom olika processer såsom stereotypisering, sexism och heteronormativitet. De olika formerna av rasism liknar till stor del varandra men uttrycks på olika sätt. Den strukturella diskrimineringen är svår att se för den som inte är drabbad samtidigt som denne ofta ges tolkningsföreträde gällande vad som utgör rasism. Förutom majoritetssamhällets avståndstagande från rasism behövs det ett aktivt arbete för att personer från etniska minoriteter ska bli likvärdigt behandlade och delaktiga i arbetslivet och i utbildningssektorn. Arbetsmarknaden är alltså etniskt uppdelad. Romer reser också krav på positiv särbehandling och även kvotering.

Wuokko Knocke, professor emerita, föreläste om hur det är att vara kvinna och invandrare i det svenska arbetslivet. I sina exempel refererade hon både till forskning såväl som till statens offentliga utredningar. Knocke konstaterade att invandrare fortfarande ofta ses som en enhetlig grupp, utan kön och individuella olikheter. En bidragande orsak var att 1950- och 60-talets ”arbetskraftsinvandrare” antogs vara män och att kvinnorna ofta omnämndes som ”medföljande familjemedlemmar” trots att de förvärvsarbetade i större utsträckning än svenska kvinnor. De invandrade kvinnorna underordnades och osynliggjordes då de inte bara var invandrare utan även befann sig längst ned i de strukturella köns- och klasshierarkierna.

Oavsett utbildningsgrad blev deras funktion att ta de lägst betalda, mest monotona och lägst kvalificerade arbetena som inte var attraktiva för svenskar. Hindret för att göra karriär ansågs dock vara kulturkrockar. Senare presenterades ”invandrarkvinnan” dessutom i termer av en problematisk kultur och traditionsbundenhet och schablonbilden av den förtryckta och utbildade kvinnan tog form. Även i utredningar kunde dessa schablonbilder användas som utgångspunkt utan något empiriskt stöd. Den rådande uppfattningen har sedan dess växt sig allt starkare och kompletterats med ”den muslimska kvinnan” som definitionsmässigt anses förtryckt, inte minst om hon täcker sitt hår. Det förekommer att arbetsförmedlare informerar unga muslimska kvinnor om att deras själ är ett hinder för

att få arbete eller så rekommenderas de att söka jobb där de inte är synliga. Detta menar Knocke är institutionell diskriminering som kvinnorna utsätts för av statliga tjänstemän i ett Sverige som säger sig arbeta för jämställdhet.

En av de få empiriska studierna om invandrade kvinnors arbetsvillkor genomfördes av Sharareh Akhavan och Carina Bildt inom ramen för Arbetslivsinstitutets forskningstema ”Arbetsliv i storstad”. I denna konstaterade de att invandrade kvinnor oftast arbetar inom omsorgsyркиn samt i service-, hotell- och restaurangbranschen. Fler utrikes födda kvinnor än män hade ett arbete utan några kvalifikationskrav. I studien presenteras en rad förslag för att förbättra de invandrade kvinnornas arbetsvillkor, arbetsförhållanden och hälsa. Dessa var bland annat att höja lönerna, öka möjligheterna att byta jobb i synnerhet inom slitsamma yrken, arbeta mot diskriminering och för mångfald i hela organisationen. Det är också mycket viktigt med information, hälsofrämjande åtgärder samt jämställdhetspolitiska åtgärder utifrån familjesituationen. Slutligen framhölls vikten av fortsatt debatt och forskning, inte minst om invandrade kvinnors hälsa i relation till diskriminering.

Arbetsmarknadens etniska delning var tidigt en realitet och såväl kvinnorna som männen förblev låsta i de minst attraktiva jobben. Den etniska delningen på arbetsmarknaden har fått nya former genom oreflekterade krav vad gäller både språk och svensk social- eller kulturell kompetens. Detta står i motsats till den politiska retoriken om mångfald och integration. Under 1990-talets krisår krävdes i det närmaste perfekt svenska även för relativt enkla jobb. I de sammanhang där man efterfrågar ”andra kulturer” blir det just på grundval av sin etnicitet som kvinnorna rekryteras till låglönejobb inom den offentliga sektorn.

Arbetsgivarna har tolkningsföreträde när det gäller vilka som uppfyller kraven. Dessa utgår från den svenska normen och bidrar till rasifieringen av ”de andra”. Enligt Knocke innebär den ständigt närvarande risken att bli diskriminerad att alla i gruppen påverkas.

Viktoria Kawesa, doktorand inom genusvetenskap, pratade om afrofobi. Hon definierade det som en irrationell rädsla för svarta människor, företrädesvis afrikaner, samt deras kultur och idéer. Afrofobin uppstod i västvärlden i samband med kolonialiseringen och den transatlantiska slavhandeln. Rasbiologiska teorier påstods bevisa att det fanns raser och att den vita rasen var överlägsen. Under 1700-talet och framåt växte rasbiologin fram som en vetenskaplig disciplin. Hudfärg och ansiktsdrag ansågs höra ihop med olika egenskaper och ingå i ett hierarkiskt utvecklingssystem. Kawesa lyfte fram att begreppen ras och etnicitet inte är samma sak. Hon menar att begreppet afrofobi, i Sverige utgör ett betydelsefullt verktyg gentemot den specifika form av rasism och stigmatisering som drabbar svarta människor. Hon tog Kvarteret ”Negern” i Karlstad som exempel. Namnet byttes till slut efter en lång tid av protester. Många engagerade sig dock för att behålla

namnet. Exemplet visar enligt henne hur majoritetssamhället vill behålla tolkningsföretrådet över vad som ska anses vara rasistiskt eller inte oberoende av vad de drabbade anser.

Hon berättade att det inte finns mycket forskning kring afrofobi i Sverige. Kawesas rapport *Att färgas av Sverige*, tillsammans med V. Kalonaityte och A. Tedros bygger på intervjuer med 60 personer i åldrarna 15-65 som identifierar sig själva som svarta svenskar. I denna ges bland annat exempel på hur personer utsatts för vardagsrasism och sexuella trakasserier i skolan och på arbetsplatser. Kawesa gav sina synpunkter på vilka åtgärder som behövs för att minska diskrimineringen mot svarta. Myndigheter bör bli bättre på att känna igen afrofobi som en specifik diskrimineringsgrund mot svarta och olika institutioner såsom skolor och polisen bör utbildas i frågor rörande afrofobi. Det är enligt henne även viktigt att det sker ett avståndstagande från ett rasistiskt språkbruk och att de utsatta grupperna får en reell påverkan och inflytande.

Mirza Artunovic är talesperson för **Svenska Muslimer för Fred och Rättvisa**, en fristående organisation bildad 2008 som är öppen för alla som vill arbeta för fred i enlighet med islams budskap. De arbetar utifrån mänskliga rättigheter för att islam ska fortsätta vara en naturlig del av Europas kulturarv.

Artunovic delade med sig av sina egna erfarenheter av att ständigt tillfrågas om sin inställning till terrorism, griskött och att dricka alkohol. Han menade att han inte har någon plats i samhället och att muslimer ständigt tvingas ta ställning. Därför kämpar organisationen för att media inte skall skildra muslimer som en homogen grupp. Artunovic poängterade betydelsen av att diskutera vad Arbetsförmedlingen och myndigheter gör för att muslimer skall komma in i arbetslivet. Generellt utgör likabehandling och mänskliga rättigheter en viktig grund.

Hans Robertson som är forskare i arbetsliv och mångfald, föreläste under rubriken **Arbetsliv och mångfald - om homo- och bisexuellas arbetsvillkor**. Robertson pratade om begreppen homofobi och hatbrott samt om heteronormativitet. Det sistnämnda beskrev han som den ordning som upprätthålls genom institutioner, lagar, kulturella föreställningar samt handlingar och som innebär att den heterosexuella kärnfamiljen är den som anses vara den normala och önskvärda. Heteronormen bygger bland annat på manlig överordning och en underordning av kvinnor och homosexuella. Underordning och diskriminering är som regel inte synlig för dem som inte diskrimineras och denna blindhet bidrar till den omedvetna men utbredda diskrimineringen och osynliggörandet. Exempelvis är äldre homosexuella i hög grad exkluderade.

På arbetsplatser där det förekommer diskriminering på grund av sexuell läggning förekommer ofta även andra former av diskriminering såsom utifrån kön, etnisk bakgrund

och funktionshinder. Robertson redogjorde för olika strategier som han i sina enkät- och intervjustudier har funnit att personer använder för att hantera diskriminering. Dessa var öppenhet respektive konfrontation gentemot omgivningen, kompensation, t.ex. genom att överprestera och anpassning till det rådande läget, förutseende och undvikande av kommande situationer, kontroll över det sociala samspelet, att dölja olika saker för att undvika ”upptäckt”, hävdande av lagliga rättigheter, eller kapitulation inför normen som ofta resulterar i olika former av isolering.

Rosita Grönfors, från **Rom- och resande kvinnojour**, påpekade inledningsvis att för de flesta romska kvinnorna i Sverige i dag finns det knappt några kvinnliga förebilder. De romska kvinnorna tvingas av olika skäl att leva med en bristfällig relation till majoritetssamhället utan större möjligheter att själva kunna påverka sin situation. Berörda myndigheter ställer oftast alltför stora krav på de många gånger isolerade och utbildade kvinnorna och förväntar sig sedan att kraven ska efterlevas.

Kvinnorna drabbas extra hårt av diskrimineringen mot romer eftersom ansvaret för barnens uppfostran och familjens ekonomi vilar på dem. Något stöd från samhällets sida erbjuds sällan. Grönfors pratade om hur romska kvinnor är överrepresenterade som klienter hos socialförvaltningar men inte synliga i arbetslivet och i synnerhet inte på myndighetsnivå. De ses inte som subjekt och får inte heller något utrymme i den samhälls-politiska debatten. Trots det svenska samhällets uttalade strävan att motarbeta okunskap, utanförskap och rasism fortsätter diskrimineringen av romer obehindrat. För den romska gruppen finns inga direkta företrädare och marginaliseringen är svår att bryta om man inte får sin röst hörd.

Grönfors vill sprida kunskap och informera myndigheterna och allmänheten om de behov som finns bland romer och belysa de brister som bromsar upp integrationen. Positiv särbehandling och även kvotering bör i vissa sammanhang användas för att delvis kompensera den mycket svaga ställning som romer har på till exempel bostads- och arbetsmarknaden. Hon uppmanade seminariedeltagarna att tillsammans hitta konkreta, realistiska och genomförbara förslag som syftar till att minska okunskapen. Vi måste möjliggöra romers egen roll i att uppnå en större delaktighet i samhället. Avslutningsvis påpekade Grönfors att fler mötesplatser där människor lär sig förstå och respektera varandras kulturer och värderingar bör skapas. Det krävs hänsyn och respekt från båda sidor för att nå målen - integrationen i samhället ska vara en ömsesidig process och inte handla om assimilering.

Gruppsamtal med deltagarna

- 1. Vad tycker du var det mest slående/viktigaste när du har fått höra de olika inläggen gällande kvinnor och islamofobi, afrofofi, antiziganism och homofobi?**
- 2. Vad finns det för likheter respektive skillnader i hur rasism, islamofobi, afrofofi, antiziganism och homofobi yttrar sig i utbildning och arbetsliv för kvinnor?**
- 3. Hur kan man arbeta i SIOS och förbunden för att motverka islamofobi, afrofofi, antiziganism och homofobi när det gäller kvinnor?**
 - Alla måste anpassa sig till samhället. Man bör acceptera att Sverige är annorlunda än ens ursprungsland.
 - SIOS bör organisera ett seminarium om interkulturella förhållningssätt där alla kan bidra. Detta kan även stärka kvinnan som kulturbärare.
 - Religionen ska inte spela någon roll på arbetsplatsen. Om det finns rökpauser på fem minuter bör det även finnas bönepauser.
 - Inskränkningar av simlektioner utifrån en religiös aspekt kan tyda på en anpassning från det svenska samhällets sida.
 - Afrofofi diskuterades, bland annat utifrån vad som anses normalt och vem som har makten över normen. Seminariedeltagarna enades om att det finns en maktstruktur som ligger hos arbetsgivaren i egenskap av makthavare.
 - På frågan om vad SIOS skulle kunna göra för att underlätta situationen för kvinnor i arbetslivet framkom många synpunkter, såsom att starta diskussioner i förbunden om var fobin råder, hålla utbildningar mot rasism och fördomar, synliggöra kvinnors insatser, dela erfarenheter och bjuda in etniska svenskar för att bryta ner deras fobier.
 - Andra förslag var att bedriva utåtriktat arbete och jobba opinionsmässigt i det civila samhället och gentemot media och journalister, bilda en kulturskola och (re) presentera kvinnor som har lyckats. Förbunden bör vända sig både inåt och utåt.

Bostadsmarknaden, 27 februari 2010

Sammanfattning

Att utifrån sitt namn eller sitt utseende ses som icke-svensk kan innebära stora problem med att få en bostad. På seminariet beskrevs hur staten istället för att motverka segregationen i hög grad har skapat den. Inte minst genom sin bostadspolitik där exempelvis hus med hyresrätter har placerats avskilda från villorna. Orsakerna hänförs dock ofta till de boendes egna val, och att personer med icke-svensk bakgrund vill bo nära varandra vilket inte stämmer. Områden som betraktas som invandrarförorter har kommit att bli symboler för integrationsproblematik och otrygga bostadsområden. En del förorter har på liknande sätt som etniska minoriteter kommit att betraktas som något främmande och underordnat det övriga samhället. Detta genom att framställas som exotiska och förknippas med kriminalitet. På 1960- och 70-talet beskrevs invandrargrupper som offer för en modern trångboddhet som befarades leda till sjukdomar och sociala problem, senare kom dessa istället att ses som orsak till den farlighet och smuts som en del förorter ansågs präglade av. Nu blev istället svenskarna betraktade som offer. Media har bidragit till stigmatiseringen genom att skapa begrepp som miljonprogramsområden och invandrarområden och genom att skapa stereotypa bilder av hur icke-svenska män respektive kvinnor är. För att bekämpa förtryck krävs att makten förstås på ett integrerat sätt. Det behövs även att människor möts för att motverka konsekvenserna av segregationen och för att kunna ställa krav.

Julio Fuentes och **Elin Jonsson** introducerade några centrala begrepp i seminarieserien och pratade om definitioner av diskriminering, homofobi och olika former av rasism. De lyfte fram att rasismen består av såväl strukturella element som vardagliga handlingar. Både generella och mer specifika definitioner nämndes. Vidare beskrevs innebörden av islamofobi, afrofofi, antiziganism och homofobi, samt hur olika förtryck kan sägas vara knutna till varandra. Sedan följde en genomgång av olika former av diskriminering och skillnader gentemot rasism. Diskriminering definierades som en särbehandling som missgynnar, kränker eller begränsar individens handlingsutrymme och valmöjligheter i samhällslivet. Det finns en gräns mellan direkt och indirekt diskriminering. Det sistnämnda syftar på ett krav eller en handling som framstår som neutral men som innebär att vissa grupper missgynnas eller får sämre möjligheter. Strukturerna inom samhälleliga institutioner utgör en viktig kärna i vad som kallas strukturell diskriminering. Diskriminering praktiseras av såväl individer som grupper på samhällelig nivå och utgår dels ifrån en maktordning och dels från sociala kategorier såsom kön, funktionshinder, ålder, etnisk tillhörighet och sexuell läggning.

Huvudföreläsare var **Irene Molina** som är forskare vid Uppsala Universitet. Hon poängterade inledningsvis vikten av engagemang och nätverk underifrån, och att krav aktivt måste ställas eftersom makt inte överlämnas frivilligt. Föreläsningen handlade om rasism och segregation på bostadsmarknaden. Molina beskrev svårigheterna med att bedriva kri-

tisk forskning på detta område, inte minst då majoritetsforskningen för det mesta ger sken av att rasism inte existerar. Hon berättade även utifrån egna erfarenheter hur svårt det kan vara att med ett icke-svenskt namn och annat ursprung få en bostad. Vidare poängterade hon att människor oavsett etnisk bakgrund i regel har samma önskemål kring boendet, men att det inte är den bild som förmedlas. Tvärtom förklaras boendesegregationen med ”invandrades önskemål” om att bo i samma områden, något det emellertid inte finns några belägg för. Den rådande ”invandrardiskursen” är enligt Molina full av myter som behöver plockas isär alternativt motbevisas.

Områden som anses vara icke-svenska stigmatiseras och blir sinnebilden för segregationen i samhället. Det är i själva verket villaområdena som är de mest homogena, såväl om man ser till nationellt ursprung som till familjeformer. Molina beskrev de så kallade miljonprogramsområdena och deras uppkomst. Exempelvis hur utformningen stimulerade Sveriges ekonomi och infrastruktur. Hon presenterade olika förklaringar till boendesegregationen som använts och påpekade att de skilde sig åt när det kom till maktperspektivet. De olika förklaringarna utgick dels ifrån de olika strukturerna vari ingår klasstillhörighet och ekonomiska faktorer och dels att allt kan förklaras utifrån personers kulturtillhörighet eller med referens till ras eller hudfärg. Det finns också förklaringar med fokus på ojämlikhet och rasism som hinder.

I likhet med hur människor stoppas in kategorierna ”vi” och ”de andra”, lyfte Molina fram hur hela bostadsområden rasifierades och blev ”de andra”. Marginaliseringen av dem som bodde i eller förknippades med dessa områden skedde samtidigt via strukturer av sexism och klassförtryck. Hon poängterade att man behöver förstå makt både integrerat och intersektionellt för att kunna bekämpa dessa på ett samlat sätt. Det är också viktigt att uppmärksamma att politiska handlingar alltid har en ideologisk grund, och att rasism måste ses som en av dessa grunder eftersom den är en övergripande ideologi.

Molina gick igenom olika faser i statens bostadspolitik. Hon anser att staten gått från en diskriminerande politik via segregationscementering och stigmatiserande politik till ingen politik alls. Tidigare lockade staten med subventioner för att bygga bostäder, i synnerhet hyresrätter. Under uppbyggnaden av alla nya bostäder i förorterna var det mesta mycket genomtänkt och ändamålsenligt. Det skulle vara nära till dagis, kommunikationer, butiker och annan samhällsservice. Molina ifrågasätter varför man samtidigt separerade områden med hyresrätter, bostadsrätter och villor från varandra. Det första offentliga dokumentet om boendesegregation är en av Statens Offentliga Utredningar (SOU) från 1975. I denna antyddes visserligen en strävan efter att motverka segregation, men samtidigt beskrivs hur ett välbekant grannskap och att inte känna sig annorlunda är mycket viktigt, exempelvis för barnen. Molina anser att ståndpunkten ”lika barn leka bäst” genomsyrade resonemanget i utredningen.

Under rubriken ideologi och diskurser pratade hon om hur politiken struktureras utifrån föreställningar om likhet och olikhet. Kulturrasismen innehåller samma resonemang och ord som den rasbiologiska rasismen, förutom att man numera hänvisar till olikheter mellan människors kulturer, och att de kulturer som beskrivs som främmande anses vara oföränderliga och efter sin tid. I områden som utifrån detta har gjorts till ”det andra” går det att göra saker som inte accepteras i andra områden, såsom t ex omotiverade polisingripanden.

Enligt Molina bidrog massmedia i hög grad till denna bild av ”den andre”. Det är genom media som begreppen invandrare och miljonprogramsområden har fått sin nuvarande innebörd. Det började med Tensta under 60-talet. Problemet ansågs främst vara husen som liknades vid stora betongklossar på en byggarbetsplats. De boende betraktades som utsatta då många människor på en liten yta antogs leda till sjukdomar och sociala problem. Under 1980-talet flyttades fokus och bostadsområdena beskrevs som skräpiga och smutsiga, med utbredd kriminalitet och psykiska problem. Offerrollen tillskrevs nu istället de svenska barnen, och det var de boende med utländsk bakgrund som hade gjort områdena till en främmande plats. På 1990-talet hade de aktuella områdena börjat skildras som ”invandrargetton”, och att upp till en tredjedel av invånarna i en del bostadsområden var utländska medborgare beskrevs som ett hot. Molina berättade om hur detta gjorde att svenskar flyttade därifrån och föräldrar satte sina barn i andra skolor. Under 2000-talet frodades kulturrasismen och områden som sågs som icke-svenska beskrevs som exotiska men också farliga.

”Den andre” har alltså med hjälp av massmedia gått från att vara ett offer till att vara orsaken till sociala problem och segregation. Det har på senare tid även skett en könsuppdelning av den förut så homogena förståelsen av ”invandraren”. Media har bidragit till att skapa bilderna av den typiska invandrarkvinnan, flickan, pojken och mannen. Sexifieringen uttrycks i form av att kvinnan framställs som passiv och förtryckt. Debatten om hederskulturen och den beslöjade muslimska kvinnan är även exempel på detta. Molina påpekade att den fria viljan är ett centralt tema i dagens politiska diskurs, där man är ovillig att erkänna strukturernas betydelse utan gärna ser individens egna val som orsaker. Vidare talade hon om den hierarki som finns mellan olika grupper vad gäller utsatthet, och som bland annat kommer till uttryck på bostadsmarknaden. Bland dem som bemöts och behandlas sämst finns romer och afrikaner, och de som diskrimineras minst är de med tyskt eller nordiskt ursprung. Hon uttryckte sin skepsis mot hur man har försökt mäta ”kulturell (o)likhet”. Avslutningsvis pratade Molina om att rasismen är mycket utbredd och något som ständigt upprepas.

Gruppsamtal

Hur kan man arbeta i SIOS och förbunden för att motverka rasism och andra former av intolerans på bostadsmarknaden?

- SIOS bör sprida kunskap och lyfta upp dessa frågor i medlemsorganisationerna.
- SIOS kan bjuda in de politiska partierna och Diskrimineringsombudsmannen till seminarierna.
- Det är viktigt att sprida information och opinionsbilda, inklusive att sprida information om seminariet.
- Det är viktigt att göra en uppföljning av SIOS arbete med alla fyra seminarierna.
- Det finns behov av fler seminarier och nätverksträffar, för att få erfarenheter från andra människor för att kunna göra förändringar.
- Det behövs ett förebyggande (antidiskriminerings)arbete.
- Man bör använda media genom att lyfta fram bra journalistik och jobba med de ”bra” journalisterna.
- Det är viktigt att belysa den nedrustning av välfärden som sker i samhället t ex stängning av ungdomsgårdar. SIOS kan arbeta med ungdomarna och föräldrarna i förorterna.
- SIOS kan jobba med brobyggande och bryta upp de vita villaförorterna.
- Diskussion fördes om vikten av att få människor att rösta i riksdagsvalet med fokus på politiker och att höja valdeltagandet i de segregerade områdena.
- Det är viktigt att ge ungdomar information om valet och vikten av att rösta.
- Dörrknackning kan användas i samarbete med olika organisationer.
- Det är viktigt såväl att vara normkritisk som att stötta och lyfta fram bra initiativ i majoritetssamhället.

Offentliga sektorn, 27 mars 2010

Sammanfattning

Under detta seminarium blev intersektionella mekanismer och likheter mellan olika förtryck tydliga. Det konstaterades att romerna kan anses vara längst ned i samhällshierarkin. Staten har genom lagstiftning och socialpolitik förföljt och försökt utrota romer, exempelvis genom utbildningsförbud och tvångssteriliseringar. Sterilisering av romska kvinnor var tillsammans med utvisningar en del av en rasbiologiskt influerad utrensningsspolitik. Diskrimineringen och trakasserier har alltjämt fortsatt men strategierna handlar numera främst om assimilering. Historiskt skapade fördomar gör att många, främst personer ur etniska minoriteter, hindras från att få jobb. Det finns också en stark heteronorm såväl i arbetslivet som i migrationspolitiken. Förföljelse på grund av sexuell läggning är ett skäl till asyl men det är mycket svårt att få uppehållstillstånd på grund av detta skäl. Lesbiska är exempel på personer som sällan ses som trovärdiga när de upplever sig vara hotade. Även om det har genomförts HBT-utbildningar för Migrationsverkets personal så finns det en utbredd okunskap på området som på senare år har kritiserats starkt. Överlag måste kunskapen inom den offentliga sektorn öka, för att förbättra attityder och bemötande. Lagar ansågs kunna erbjuda ett starkare skydd. Synliggörande ska ske respektfullt för att vara ett verkligt synliggörande.

Den första föreläsaren var **Heidi Pikkarainen**, utredare på Diskrimineringsombudsmannen. Hon betonade inledningsvis vikten av att ha ett intersektionellt synsätt i arbetet mot rasism då diskriminering är något komplext till såväl karaktär som uttryck. Detta bidrar till exploatering och förtryck av människor. Hon poängterade betydelsen av att vara medveten om historiens påverkan på det som sker idag. De fördomar som har skapats och den självbild som arbetsgivare och andra har, gör att de till exempel inte kan "se" några kvalificerade sökanden trots att de i själva verket finns där.

Pikkarainen tog upp antiziganism och även seminariedeltagarna deltog i diskussionen. Det konstaterades att romer befinner sig längst ner i samhällshierarkin sedan en lång tid tillbaka och på många håll, inte minst i Europa. Marginaliseringen bidrar till en stark uppdelning i "vi och de". Antiziganism beskrevs i likhet med afro- och islamofobi som en rädsla för, ett hat mot och en diskriminering av romer. Dessa har emellertid delvis olika mekanismer och uttryck. I Sverige har man tidigare velat utrota och utestänga romer, medan tyngdpunkten på senare år har legat på att vilja assimilera och integrera. Fördomarna lever alltjämt vidare och ifrågasätts inte. Enligt Pikkarainen är det viktigt att öka förståelsen för romers livsvillkor. Det handlar fortfarande till stor del om att få sina grundläggande rättigheter tillgodosedda.

Romers historia i Sveriges har präglats av dödsstraff och utvisningar, samt inreseförbud fram till mitten av 1900-talet. De förbjöds att gå i skolan eller gifta sig med andra än romer. Det fanns ett samarbete mellan länder i syfte att bli av med den romska befolk-

ningen. I Sverige liksom i andra länder bedrevs en rasbiologiskt influerad politik och i fattigvårdsutredningen från 1914 beskrivs romer som opålitliga, inställsamma, brutala och med ett allmänt rått och fräckt uppträdande. Även efter andra världskriget fördes en tydlig utrensningsspolitik, inte minst genom massteriliseringarna mellan 1934 och 1974. Många romska kvinnor utsattes för detta. När det senare började luta mer åt en assimileringstrategi, definierades romer som ett socialt problem som genom den generella politiken skulle försvinna. Detta gjordes genom såväl socialpolitik som inom bostads- och utbildningspolitik.

Pikkarainen nämnde bussar som en plats där rasism ofta tar sig uttryck bland annat mot romska kvinnor, som dessutom ofta blir förföljda i butiker. Romska män blir oftare trakasserade av polisen. Hon påpekade att det handlar om allvarliga kränkningar. Avslutningsvis tog hon upp det nyligen omskrivna fallet med en muslimsk man som under ett möte genom Arbetsförmedlingen hälsade på en företagsrepresentant genom att buga med handen på hjärtat istället för att skaka hand. Detta gjorde att han blev av med sin plats på det arbetsmarknadspolitiska programmet och därmed sin försörjning. Pikkarainen undrade hur mycket detta hade att göra med föreställningar om ojämsställda muslimer (företagsrepresentanten var en kvinna), eftersom det sällan klagas på att många människor från asiatiska länder inte heller brukar ta i hand, utan bugar eller liknande.

Den andra föreläsaren var **Dina Avrahami**, Filosofie doktor i etnicitetsforskning. Hon har skrivit avhandlingen *Vi dansar inte på borden*, om lesbiska kvinnor med minoritetsbakgrund. I denna intervjuade hon 21 kvinnor från 15 olika länder varav de flesta kom från utomeuropeiska länder.

Hon redogjorde för begreppet stigma, som innebär att något markeras på ett nedsättande sätt. Stigmat gör att någon reduceras till en onormal och kanske utstött människa. Stigman utgör enligt Avrahami grund för rasism, och i detta är osynliggörandet en viktig beståndsdel. Trakasserier medför visserligen att synliggöra något, emellertid genom att göra det till något avvikande. För att ett verkligt synliggörande ska ske behövs enligt henne respekt. Negativa kategoriseringar av människor leder till stigma som i sin tur leder till social utstötning.

Hur den heterosexuella normen kan ta sig uttryck i arbetslivet fann Avrahami exempel på i sina informanternas berättelser. En kubansk kvinna fick i sitt arbete som vårdbiträde stå ut med att hennes kollegor pratade kränkande och föraktfullt om homosexuella i hennes närvaro. Avrahami påpekade att kollegors attityder kan upplevas som ett minst lika stort problem som bemötandet av myndighetspersoner. Alla förutsätts vara heterosexuella och detta ses som det normala.

På det migrationspolitiska området behövs enligt henne ett synliggörande av asylreglerna och hur de fungerar. Människor likställs visserligen när det gäller uppehållstillstånd för att flytta till en partner men de som söker asyl på grund av förföljelse på grund av sexuell läggning nekas nästan alltid detta trots att det enligt lagen är ett asylskäl. Avrahami pekade på att det i praktiken verkar vara viktigare att ge uppehållstillstånd till dem som har en sexuell relation med någon i Sverige. Hon beskrev hur många som trots detta hittar metoder för att försöka stanna i landet. Hos Migrationsverket finns visserligen personal som har utbildats i homo-, bi och transfrågor men detta verkar inte ha lett till några förändringar.

En stor andel av Avrahamis informanter flyttade hit på grund av att de hade en partner eller annan anhörig i Sverige. De flesta av kvinnorna hon intervjuat ansåg inte att deras etniska tillhörighet var den största delen av deras identitet och de trivdes bra i Sverige, inte minst i gaykulturen, även om det även där förekom diskriminerande normer. De flesta av dem hade andra flator samt heterosexuella män som vänner, och familjen och partnern var ofta viktiga. Informanterna ansåg inte att de var beroende av att ha kontakter med landsmän. Det upplevdes som relativt lätt att komma in i det sociala, politiska och kulturella livet. Avrahami berättade att kvinnorna tydligt kände av en prestigekultur inom gaysamhället. Kön, klass och etnicitet får stor betydelse även i dessa sammanhang, och påverkar möjligheterna att nå status eller höga poster. Avrahami påpekade att kvinnorna även upplevde det som svårt att hitta sin plats i lesbiska och feministiska organisationer.

Gruppsamtal

Vad kan SIOS och förbunden göra för att motverka rasism, homofobi och intolerans inom den offentliga sektorn?

- Beteenden och attityder måste förändras. Ingen ska acceptera diskriminering, varken de som blir utsatta eller de som har makt, såsom myndighetspersoner.
- Det är viktigt att öka kunskapen inom den offentliga sektorn.
- Tolerans och kunskap är viktigt. Skolinformation om t.ex. rasism bör även riktas till lärare.
- Man bör försöka påverka strukturerna och vara öppen för mer reflektion.
- Människor bör informeras om mänskliga rättigheter.
- Det behövs opinionsbildning och civilkurage.
- De som vill integreras på olika sätt ska inte bli motarbetade och diskriminerade.
- Det ska finnas ett ordentligt skydd i lagen.
- Att de olika intresseförbunden träffar varandra är givande.
- Intersektionalitet är viktigt.

Sammanfattning

Ett faktum som lyftes fram av samtliga föreläsare var att invandrade personer löper en ökad risk att drabbas av ohälsa. Andra faktorer som påverkar risken är kön, klass, ekonomi samt orsakerna till migrationen. Att bli diskriminerad har också visat sig innebära en ökad risk för dålig hälsa. Kvinnors situation leder ofta till ett förminskande och bortträngande av de egna behoven. Trots denna utbredda ohälsa finns det ingen nationell plan. Vårdkulturen är dessutom normativ och uteslutande, med stereotypa föreställningar om främst icke-européer. Det antas ofta att muslimska kvinnor inte kan tala för sig själva. Rasism får inom vården allvarliga konsekvenser, och invandrade kvinnor är den grupp som oftast anses ha diffusa symptom. Ett viktigt verktyg för att komma tillrätta med detta är kommunikation, ett område som dock inte prioriteras. Lyhörighet och respekt är också avgörande för att möjliggöra förtroende och bättre hälsa. Etnocentrismen inom vården kan sägas vara politikernas men även andras ansvar. Det skulle vara betydelsefullt att försöka påverka vårdutbildningar, exempelvis genom samtal med och information till studenter, lärare och vårdpersonal. Man bör även ifrågasätta vilka behov som prioriteras när nedskärningar görs.

Första föreläsaren var **Isis Nyampame**, utredare på Folkhälsoinstitutets avdelning för analys och uppföljning. Hon var projektledare för utredningen om de nationella minoriteternas hälsosituation. Nyampame poängterade att hon i sin föreläsning även utgick från egna erfarenheter. Hon inledde med en diskussion om vad hälsa är och varför det är viktigt att studera folkhälsan. Det är betydelsefullt att undersöka människors subjektiva upplevelser av vad som är hälsa, samt vad som skapar hälsa respektive ohälsa.

När det gäller människor som inte är uppvuxna i Sverige blir det extra relevant att tänka på hur kunskap förmedlas. Saker som rör ens hälsa och rättigheter är av stor vikt och alla bör ha samma möjligheter att ta del av informationen. Dessvärre är detta inte en realitet. Personer födda i ett annat land har allmänt sett sämre hälsa än de som är födda i Sverige. Det är dessutom mycket vanligare att personer med en religion eller kultur som ses som ”annorlunda” anses ha ”diffusa symptom”. Den betydelsefulla kommunikationen hindras av fördomar om ”andra kulturer”. Genom kommentarer från publiken framkom att man på läkarprogrammen inte pratar om kultur i termer av diskriminering och kulturell kompetens, utan tvärtom utifrån ett perspektiv där kultur är oföränderlig eller utifrån ett rasistiskt perspektiv. Det är enligt Nyampame viktigt att ha i åtanke att vi lever i en globaliserad värld. Tre procent av jordens befolkning, dvs. 214 miljoner människor, är migranter. I Sverige är tolv procent av befolkningen immigranter. Dessa tillhör ca 150 olika etniska grupper.

Nyampame presenterade begreppet *enculturation*. Detta innebär inte assimilering, utan snarare att förstå och anamma den kulturella linsen de flesta kan se igenom i ett samhälle.

Hon diskuterade begreppet kultur och hur begreppet exempelvis kan delas upp i konkreta uttryck såsom mat och traditioner samt i en outtalad del bestående av interna regler och antaganden. Även etnicitet är ett mångtydigt begrepp. Det handlar dock i stort om en uppdelning i ”vi och de”. Etnicitet blir relevant i folkhälsoarbete på en mängd olika sätt. Skapandet av etnicitet kan kopplas samman med bland annat diskriminering, fattigdom och skillnader i bostadssituation. Hon uppmärksammade att diskriminering dock inte ska blandas ihop med segregering.

Att vara invandrare innebär en ökad risk för att drabbas av ohälsa. Det finns en överrepresentation vad gäller såväl fysisk som psykisk ohälsa. Nyampame hänvisade till forskaren Nancy Krieger, som har uttryckt att bestämningsfaktorer för hälsa är ekonomiska och politiska, och att sjukdom kan ses som en social produkt. Förklaringarna till hälsoskillnaderna skiljer sig åt. Ofta hänförs de antingen till erfarenheterna och situationen före personen emigrerade, eller till faktorer i det nya landet såsom dålig integration, diskriminering eller arbetslöshet. Hon betonade att det även kan vara av betydelse om det handlar om till exempel flykt eller planerad migration, legalt eller illegalt och temporärt eller permanent. Hon poängterade att det finns olika skäl till att människor emigrerar och att graden av frivillighet kan ha stor betydelse. Resultatet blir ofta att personen helt eller delvis förlorar sina vänner, sin självständighet och sina möjligheter att uttrycka sig. Andra faktorer som i hög grad påverkar människors möjligheter till en god hälsa är kön, klass, yrke, familj och sexuell läggning.

Invandrade personer och deras behov är således inte likadana, och det behövs passande sätt att tillgodose dem. Bristerna är främst relaterade till information, bemötande och stereotyper. Sverige har dock ingen plan vad gäller immigranternas hälsa.

Eva Robertson från Högskolan i Borås var nästa föreläsare. Hon är barnmorska och har i sitt arbete mött kvinnor från ett hundratal länder. Enligt henne är vården en kommunikativ verksamhet där varken vårdteknologi eller konkreta behandlingar är det viktigaste. Språket är ett redskap för kommunikation och samvaro men också för att bygga upp makt och legitimera handlingar. Att samtal inte värdesätts mer i vården är Robertson kritisk till, då det är av stor betydelse hur saker uttrycks och det är viktigt att fråga sig vems sanning som kommer fram. Möjligheterna till en bra tolk kan vara avgörande för om det ska gå att formulera sina besvär.

Robertson berättade om sin egen forskning och att hon använder sig av undergrupper utifrån exempelvis utbildning och ekonomiska faktorer. Resultatet av hennes och andras studier är att utlandsfödda kvinnor har sämre självuppskattad hälsa, högre risk för psykiatriska diagnoser och mindre deltagande i cellprovtagning och screening för bröstcancer. Vad gäller reproduktiv hälsa var det bland utlandsfödda vanligare med aborter i tonåren, det gjordes

färre planerade besök på mödravårdscentralen, gavs mindre smärtlindring vid förlossning och i vissa undergrupper var det vanligare med komplikationer i samband med förlossningen. De bidragande orsakerna var ofta relaterade till migrationen, såsom krisartade upplevelser och att behöva återetablera sig. Kvinnorna blir ofta tvungna att prioritera andras behov framför sina egna. Robertson berättade om en kvinna som, trots att hon utsatts för tortyr, trängt undan de psykiska och fysiska konsekvenserna som dock långt senare ändå visade sig. Avsaknaden av kvinnliga nätverk och kulturella speglar kan ha stor betydelse. Dessutom kan synen på sjukvård, hälsa och den egna kroppens funktioner skilja sig åt.

Hon lyfte fram att förtroende är mycket viktigt för att uppnå trygghet och hälsa. Det är exempelvis nästan alltid svårare att uttrycka sig över telefon. Inom medicinen och i samhället i övrigt finns en stark uppdelning mellan kroppen och det mentala, men av individen upplevs kroppen som en helhet och hon anser att det i högre grad bör kopplas samman även i teorin. Det påpekades att det är viktigt med olika slags studier för att få en så heltäckande bild som möjligt, även om det aldrig går att få en total bild av hur något är.

Uppdelningen i etniciteter sker genom en process av marginalisering och värdering, som alltid görs utifrån den dominerande gruppens intressen. Robertson lyfte fram det anmärkningsvärda i att de svenskar hon jobbade med pratade på samma sätt om chilenska kvinnor som de chilenska barnmorskorna pratade om peruanska kvinnor. De flesta människor är etnocentriska och kategoriserande vilket leder till skapandet av stereotyper. Fördomar används enligt henne för att stärka den egna självkänslan, försvara sina värderingar och även rättfärdiga ett beteende. Robertson beskrev begreppet stigma och hur stigmatisering ofta leder till dålig självkänsla och även till ett föregripande av omgivningens bemötande. Hon poängterade att vårdpersonal måste få större förståelse för vårdtagares beteende, såsom att något som uppfattas som otrevlighet faktiskt kan ha sin grund i diskriminering och stigmatisering.

Inom hälso- och sjukvården råder generellt en uteslutande kultur och en mängd outtalade värderingar. Personalen problematiserar enligt henne inte det perspektiv som de själva utgår ifrån, vilket leder till problem. Det är av stor vikt att identifiera när och varför förklaringar som utgår ifrån etnicitet kan vara relevanta för att förstå ett hälsotillstånd. När de istället förstärker gränser, diskriminerar och kränker patienten skapas en underordning av vårdtagaren. Människor bedöms utifrån olika faktorer såsom kön, funktion och ålder. Hierarkierna är sammanflätade och påverkar oss och vårt bemötande gemensamt. Robertson problematiserade att ronderna inom vården är utformade för att få en snabb och koncis information. En öppen dialog och att bli involverad betraktas som en obehövlig och "kvinnlig" kommunikation. Problem undersöks alltför sällan på djupet, vilket enligt Robertson leder till att de som drabbas av svåridentifierade sjukdomar med så kallade slasktrattdiagnoser börjar leva sitt liv genom, ibland i jakt på, de kroppsliga symptomen

eftersom de är det enda som ses som väsentligt. Behovet av bekräftelse och beroendet av sjukvården förstärks då hos vårdtagaren.

Robertson poängterade betydelsen av att vara medveten om att posttraumatiska reaktioner kan aktualiseras i undersökningssituationen. Vårdpersonalen bör vara medveten om sin egen roll och lyhörd för patientens perspektiv. Hon uttryckte det som att det är möjligt att förskjuta makt med händerna genom att visa respekt och aktning när man tar på patienter. Robertson har bland annat jobbat med kvinnor med missbruksproblem och tog som exempel hur en kvinna hade uttryckt att för varje person som såg henne som en människa kom hon ett steg längre bort från missbruket.

Robertson frågade sig om det inom vården talas om normerna eller om personalen ser sig som neutrala i relationen till patienter och medarbetare. Att vi helt underordnar oss regler och rutiner är en del i maktformandet och den omedvetna makten är enligt henne farlig. Robertson påpekade att det finns checklistor för instrument men att personalen inte servas på ett liknande sätt. Det är i princip bara när någon går in i väggen som handledning ges. Hon vill även sätta fokus på att vård kräver en dialog. För att kunna läka på riktigt krävs mer än medicin. Det avgörande är att kunna lita på kroppen och att man får hjälp - inte skickas hem utan att lyssnas på. Robertson presenterade olika definitioner av hälsa såsom WHO:s ”ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och inte bara frånvaro av sjukdom eller handikapp”. Hon lyfte även fram att ett jämlikt vårdssamtal kräver en ojämlig relation – vårdarens underordning till vårdtagarens behov och situation.

Isabella Canow som skrivit boken *Under samma tak, men på olika plan: reflektioner om det mångkulturella samhället: kultur, etnicitet, religion*, var nyinsatt föreläsare istället för Gerd Rödahl, forskare associerad vid Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap, som blivit tvungen att lämna återbud. Canow tog inledningsvis upp till diskussion vilka som räknas som ”vi”. Det konstaterades att det kunde vara alla på seminariet och att ”de” i så fall syftade på sjukvården, landstinget eller politikerna. Det finns nästan alltid ett ”vi” och ett ”de”, vilket ofta leder till missförstånd, intolerans och diskriminering. Canow har föreläst för personal inom vården och deltagit i projekt kring mångfald och integration. Hon menade att hennes och andras erfarenheter var lika viktiga som själva forskningen. Hon gav exempel på hur rasism inom vården leder till alltifrån kränkande uttalanden, som när en etnicitet kopplas till en vilja att bli sjukskriven, till medicinska konsekvenser och även dödsfall. Det senare kan bli följden av att inte på ett likvärdigt sätt bemöta och ta alla patienter på allvar. Upprepade fall av diskriminering i vården som lett till allvarliga händelser visar att det inte handlar om undantag utan om en utbredd företeelse.

Canow gick igenom olika hälsosektorer, såsom den professionella samt den folkliga där egenvård har en viktig plats. Den svenska vården är till stor del förebyggande men i praktiken går många, i synnerhet de som är vana vid en annan sjukvård, dit först när de inte

står ut mer. Fördomar kring religion kan exempelvis leda till att vårdpersonal utgår från att muslimska kvinnor inte kan tala för sig själva utan vänder sig till mannen. Sjuksköterskor i Sverige har relativt stor makt, och den som kommer från ett land där sjuksköterskan är mer av en assistent kan känna sig frustrerad över att inte få all hjälp av en läkare.

Canow påpekade att det på många håll inte används diagnoser såsom depression eller ångest och att psykiatriska diagnoser ofta är förknippade med att ses som galen. Detta medför problem med att få relevant vård. Många söker vård enbart för symptomen. Seminariedeltagarna diskuterade huruvida dessa diagnoser är skambelagda i Sverige och i vilken utsträckning. Det finns sannolikt olika grad av tabu kring detta i olika sociala skikt. Canow pratade om placeboeffekter och att de flesta blir friska av vad de tror på, oavsett om det handlar om terapi eller ritualer. Även tillhörighet respektive hemlängtan kan påverka välmåendet och hälsan. Den som saknar stöd från familj och övriga samhället riskerar att enbart tillfriskna kortsiktigt. Avslutningsvis påminde hon också om att studier alltid är begränsade till en särskild grupp och att det är svårt att försöka vara heltäckande eller generaliserande.

Gruppsamtal

Hur kan vi inom SIOS arbeta för att motverka rasism, afrofofi, antiziganism, homofobi och islamofobi inom hälso- och sjukvården?

- Det är bra med seminarier, informationsträffar och opinionsbildning.
- Skulden får inte läggas på fel ställen. Det är politikernas ansvar, men även andras.
- Politiker bör åtminstone engagera sig mer. SIOS bör bjuda in politiker för att svara på frågor.
- Media bör engagera sig mer, och SIOS kan rikta insatser mot media.
- Det är viktigt att lyfta fram de strukturer som finns inom sjukvården.
- Ett professionellt förhållningssätt ska inte innehålla rasism, sexism eller liknande tankesätt.
- Vikten av en respektfull behandling och ett bra bemötande bör vara en del i utbildningarna.
- SIOS kan bjuda in läkare och sjukvårdspersonal, och försöka skapa en dialog med personal och studenter. Kurslitteraturen kan granskas.
- SIOS kan kontakta facket och försöka samarbeta med dem.
- Det bör finnas utbildningar i detta för såväl vårdpersonal som biomedicinska analytiker.
- Vi bör identifiera och lyfta fram vad konsekvenserna av diskrimineringen blir.
- Hur påverkar nedskärningarna vården? Vilkas behov satsas det på?

Avslutningsseminarium, 29 maj 2010

Sammanfattning

Avslutningsseminariet syftade till att ta ett samlat grepp utifrån diskussionerna i föregående seminarier om hur intersektionalitet mellan kön och etnicitet gestaltas med avseende på islamofobi, antiziganism, afrofofi och homofobi. I panelsamtalet medverkade representanter från Centrum mot rasism, Romskt Kulturcentrum, Sveriges Unga Muslimer, Interfem samt Arabiskt Initiativ. De olika organisationerna har sin bakgrund i behov av att uppmärksamma förtryck och försöka skapa opinion. Detta underlättas när människor, och även organisationer, kan samlas kring gemensamma erfarenheter eller målsättningar. Arbetet mot rasism och intolerans består till stor del i att erbjuda plattformar, bevaka och driva såväl allmänna som enskilda frågor, utöva påtryckningar och sprida information. Interfem och Arabiskt Initiativ har båda en tydlig intersektionell utgångspunkt då de fokuserar på etnicitet, kön och sexualitet. De deltagande organisationernas arbetssätt och strategier påverkas av vilka slags frågor de driver samt samhällets inställning. Diskussionen genomsyrades av betydelsen av att synliggöra och problematisera den diskriminering och marginalisering som ständigt sker. I SIOS arbete ansågs intersektionalitet vara viktigt, med både en generell ansats mot rasism och arbete med konkreta frågor. Samhällets kunskap om invandrade personer och grupper är bristfällig och vi bör förmedla kunskap till beslutsfattare och myndighetspersoner.

Julio Fuentes inledde med en genomgång av projektet och inriktningen på de tidigare seminarierna. Han gick även igenom de begrepp som varit i fokus. Dessa var rasism, islamofobi, afrofofi, antiziganism, homofobi och diskriminering. Diskriminering definierades som en särbehandling som missgynnar, kränker eller begränsar individers handlingsutrymme och valmöjligheter i samhällslivet. Denna särbehandling praktiseras av såväl individer som samhällets institutioner och görs utifrån sociala kategorier såsom kön, etnisk tillhörighet, funktionshinder och sexuell läggning. Sedan redogjordes det för vad de fyra tidigare seminarierna i huvudsak har handlat om.

Från det första seminariet, om arbetsliv och utbildning, lyftes det fram hur invandrade kvinnor har betraktats efter arbetskraftsinvandringen. Från att främst ha setts som medföljande familjemedlemmar och blivit en osynliggjord grupp har en schablonbild av invandrarkvinnan som traditionsbunden, utbildad och förtryckt av sin kultur växt fram. Muslimska kvinnor framställs som särskilt förtryckta om de täcker sitt hår. Romska kvinnor drabbas dessutom av konsekvenserna av antiziganism och diskriminering då de har ansvaret för barnen och familjens ekonomi. De kan behöva positiv särbehandling för att lättare komma ut i arbetslivet. Svarta kvinnor drabbas ofta av exotisering och erotisering på utbildnings- och arbetsplatser som är ett av uttrycken för afrofofi mot kvinnor.

Gällande seminariet om bostadsmarknaden togs det upp hur statens bostadspolitik varit diskriminerande och segregande men numera inte alls existerar. Från att ha setts som offer för miljonprogrammets betongklossar började de boende med etnisk minoritets-

bakgrund på 1980-talet ses som orsak till den smuts och kriminalitet som ansågs prägla många områden. Under 90-talet, då vissa områden stämplades som invandrargetton, flyttade svenskar därifrån. På 00-talet bidrog kulturrasismen till att områdena skildrades som exotiska men farliga. Hederskulturdebatten har bidragit till att invandrade personer i allmänhet blir skuldbelagda.

Från seminariet om den offentliga sektorn lyftes det upp hur förföljelsen av romer har gått från en utrensningsspolitik med tvångssterilisering av kvinnorna, till en assimilerande politik där romer ses som ett socialt problem som genom den generella politiken ska försvinna. Angående homofobi, leder förföljelse på grund av homosexualitet i hemlandet som regel inte till uppehållstillstånd trots ambitioner i lagstiftningen.

Vad gäller hälso- och sjukvården togs det upp att utlandsfödda kvinnor har sämre självuppfattad och konstaterad hälsa samt i lägre grad deltar i cellprovtagning och bröstcancerscreening. Kulturen inom vården är etnocentrisk och kvinnor med etnisk minoritetsbakgrund anses ofta ha diffusa symptom vilket kan knytas till så kallade slasktrattsdiagnoser som ofta används på kvinnor.

Ambitionen med de fyra seminarierna var att analysera och jämföra hur olika former av intolerans gestaltar sig inom olika samhällssektorer utifrån kvinnornas perspektiv. En slutsats är att kunskapen om kvinnornas situation när de gäller dessa former av rasism och intolerans varierar mellan olika sektorer. Det finns likheter mellan hur rasism och intolerans har utvecklats på arbetslivsområdet och på bostadsmarknaden. Bilden i andra sektorer är inte lika tydlig. Det kan bero på att frågorna inte är beforskade i samma utsträckning, men också att man inom projektet inte har lyckats fånga in den kunskap som finns.

Paneldiskussionens deltagare var: **Mkyabela Sabuni** från Centrum mot rasism, **Angelina Dimiter-Taikon** från Romskt Kulturcentrum, **Medine Tezcan** från Sveriges Unga Muslimer, **Viviana Cavaglia-Larsson** från Interfem samt **Ali Al-Basri** från Arabiskt Initiativ. Moderator var **Katrin Broms Esen** från SIOS.

Paneldeltagarna presenterade sina organisationer och deras erfarenheter av arbete mot rasism och intolerans.

Centrum mot rasism (CMR) bildades utifrån ambitionen att det inte enbart är myndigheter som ska arbeta mot rasism och diskriminering. CMR är en ideell och rikstäckande paraplyorganisation och har ca 90 medlemsorganisationer. Sabuni lyfte fram att diskriminering och rasism drabbar personer i det offentliga rummet, i arbetslivet, inom utbildningar och i sjukvården. Oavsett kön, etnicitet, religion eller ekonomi ska det finnas ett skydd mot detta. CMR följer bland annat upp vad staten, regeringen, och myndigheterna gör. Dessutom gör CMR kartläggningar och en årlig rapport till the EU Agency for Fun-

damental Rights. CMR mobiliserar grupper och har till exempel gett de afrosvenska grupperna en plattform vilket har underlättat införandet av begreppet afrofobi. Det borde finnas utbildning inom området för nyckelpersoner i samhället, och högre krav borde ställas på dem som har makt att diskriminera. Sabuni berättade om hur det funnits ett motstånd från regeringens sida mot att uppmärksamma den historiska rasismen men allteftersom har Sveriges inblandning i slaveriet kommit att erkännas. CMR har även utformat ett dialogprojekt riktat till skolelever. Genom delade erfarenheter kan man nå värdefulla insikter. SIOS kan enligt Sabuni bli bättre på att, ur invandrade kvinnors perspektiv, ställa krav riktade mot politiker.

Romskt Kulturcentrums representant Dimiter-Taikon poängterade att romer är mycket diskriminerade men att det är något som kan överbryggas inte minst genom att sprida information och delta i diskussionsseminarier. Den strukturella och institutionella diskrimineringen är svår att ge sig på. Så sent som 1969 fick romer rätt till skolgång. Romerna har setts som ett problem och samhället har verkligen ansträngt sig för att göra det besvärligt för dem, genom exempelvis in- och utreseförbud. Att romer fick minoritetsstatus har varit viktigt, men det är ännu mycket kvar att göra. Utanförskapet sitter djupt och många är utbildade eller till och med läsokunna. Dimiter-Taikon jobbar både som lärare och gentemot departement och Diskrimineringsombudsmannen. Hon påpekade att det är betydelsefullt att kunna diskutera och dela erfarenheter, då gemensamma krafter behövs för att förändra.

Sveriges Unga Muslimer (SUM) är en ungdomsorganisation som bildades 1991. De vill samla olika organisationer runt om i landet, och har nu 40 olika lokalföreningar och flera tusen medlemmar. Syftet var enligt Tezcan att underlätta både att bevara en islamisk identitet och att vara en del av det svenska samhället. Media och andra undrar ofta hur muslimer är och vad de tycker, och Tezcan betonar att SUM:s medlemmar ständigt får försvara sig istället för att ha tid till att jobba på den egna agendan, exempelvis med ungdomar och att motverka islamofobi. Exempelvis vill SÄPO ofta veta deras åsikter och fika med dem. SUM känner att de måste gå med på det även om de inte vill. Islamofobin ökar alltmer i samhället och många svenska ungdomar blir, trots att svenska är det språk de kan bäst, enbart sedda som muslimer.

Interfem grundades 2006/07 och har cirka 100 medlemmar, varav tio är mer aktiva. Enligt Cavaglia-Larsson uppkom behovet då kvinnor som varit aktiva i feministiska organisationer kände sig diskriminerade utifrån sin etnicitet. De ville inte enbart fokusera på kön, då det finns sju diskrimineringsgrunder. En betydelsefull sådan som det inte pratas mycket om idag är klass och ekonomi, som även genomsyrar de andra grunderna. Cavaglia-Larsson poängterade att Interfem arbetar intersektionellt, och personen i fokus är kvinna och invandrare. Medlemmarna träffas för att diskutera och komma på lösningar.

Interfem har startat en kompetenspool och gett ut boken *Makthandbok – för unga feminister*. Cavaglia-Larsson påpekade att rasism finns på många håll, eftersom alla människor i princip uppfostras in i det och alltför sällan ifrågasätter våra egna fördomar. En källa till kunskap och möten har varit Kvinnokommitténs seminarier. All den information som finns bör komma ut bland annat till socialtjänsten och sjukvården, samt till skolorna. Vi kan både använda forskningens kunskaper och våra egna erfarenheter. Rasismen är ett allvarligt strukturellt problem, betonade hon och tillade att det är skrämmande att se hur Sverigedemokraterna har vuxit.

Arabiskt Initiativ tackade genom sin representant Al-Basri för inbjudan. Han ansåg att seminariet var en bra möjlighet för människor från olika organisationer att mötas. Arabiskt Initiativ fokuserar på såväl kön och sexualitet som etnicitet. Framst vänder de sig till homo- bi- och transpersoner (HBT-personer) med arabisk eller muslimsk bakgrund. Dessa möts av diskriminering och fördomar både från ”de egna” och från det svenska samhället. Araber får ofta rollen som antingen offer eller förövare. Al-Basri ansåg att när man arbetar för att bekämpa förtryck och diskriminering är det viktigt att inte göra det på ett sätt som blir stigmatiserande, vilket det lätt kan bli om någon beskriver sig som ett offer. Det är kulturell rasism att tillskriva invandrare homofobi till exempel, vilket ofta görs. En gemensam kamp möjliggör påverkan även på den egna gruppen.

Kommentarer utifrån presentationen av projektet.

Sabuni från CMR påpekade att samhället vill ta hand om och rädda kvinnor från sin kultur och från den invandrade mannen, vilket ses som en insats mot diskriminering. Det ger inte invandrade kvinnor någon egen makt eller ens möjlighet att visa vad de själva vill.

Dimiter-Taikon från RKC tillade att även romerna ska räddas, men från sig själva. Hon betonade att assimilation är strukturell diskriminering och rasism. Det bör finnas ett mer interkulturellt synsätt och reflektion över att andras kulturer också kan vara bra. Romska kvinnor vill ha utbildning och egen makt. Detta framkommer tydligt genom kvinnoseminarier och kvinnonätverk, vilket det också behövs mer av för att romska kvinnor ska bli mer stärkta och kunna ställa krav. Hon påpekade att romska kvinnor är starka och kan visa framfötterna.

Tezcan från SUM påminde om att muslimer är hatade i samhället, och ifrågasatte hur man i ett demokratiskt samhälle kan frånta en grupp dess rättigheter. Det möjliggörs genom att de först svartmålas, vilket leder till en dålig bild och ett hat mot gruppen. Det möjliggörs även genom deras inskränkta rättigheter, i detta fall i form av att exempelvis förbjuda slöjor och ge dem som ses som terrorister en inskränkt rätt till rättegång med vanliga beviskrav. Enligt en rapport från regeringen var Rosengård, där många muslimer bor, det största hotet mot demokratin.

Cavaglia-Larsson från Interfem poängterade att det enligt studier inte finns raser, däremot finns rasism. ”Kulturella olikheter” knyts till vissa beteenden och makt missbrukas med målet att göra skillnad på människor. Hon framhöll att klass och ekonomi är faktorer som ofta har stor betydelse. Det är av stor vikt att studera och forska, samt använda sig av media för att nå politiker och tjänstemän. Enligt henne är de som i sitt utseende eller sätt att klä sig sticker ut extra utsatta.

Al-Basri från Arabiskt Initiativ ansåg att en viktig del i att motverka olika former av intolerans är att ifrågasätta oss själva. Det är viktigt med intersektionalitet och intressant att se hur man i olika organisationer kan jobba mot förtryck baserat på kön och sexualitet.

Avslutning med ordet fritt

En deltagare menade att det är tabu att prata om diskrimineringen av utlandsfödda på arbetsmarknaden, inte minst med Arbetsförmedlingens handläggare. Därför är det viktigt att prata om.

Seminariedeltagarna tillfrågades om SIOS, utifrån ambitionen om intersektionalitet, ska arbeta mer generellt eller dela upp arbetet mot olika former av rasism och intolerans?

Båda metoderna ansågs vara viktiga. Det framkom både att SIOS ansågs bättre på de större och bredare insatserna, och att SIOS har en större kraft när de uttalar sig i smalare ämnen eller konkreta frågor. Organisationer som jobbar med de enskilda formerna av rasism och intolerans har en djupare kunskap om de egna frågorna, och bör också koncentrera sig på det. Om arbetet blir för brett finns risken att det kan förlora i styrka.

En annan fråga var om SIOS bör lägga sig i slöjdebatten och liknande mer detaljerade frågor. Vad gällde islamofobi påpekades från en av deltagarna att det är viktigt att invandrade muslimska kvinnor inte försvinner i stereotyper. Alla muslimska kvinnor ser inte religionen som en större del av sin identitet, och långt ifrån alla kan samlas kring samma förståelse av islam. I en del organisationer är etnicitet mycket viktigare än religion även om många medlemmar är muslimer. Diskrimineringsgrunderna samverkar dock på ett intersektionellt sätt, och för att komma tillrätta med det behövs plattformar för gemensamma intressen och mot diskriminering.

Arabiskt Initiativ tillfrågades från någon i publiken om de bara riktade sig till araber. Svaret var att de vill främja intresset för arabisk kultur och mångfald, samt interagera med andra grupper eftersom det är en intersektionell organisation. Det ifrågasattes hur man kan vara diskriminerad som arab om man är HBT-person då dessa inte accepteras i arabvärlden. Det ansågs dock vara fråga om olika förtryck i olika sammanhang.

Dimiter-Taikon berättade att hon föreläser för bland annat lärare, studenter och departement. Romer har länge varit marginaliserade och diskriminerade. Det sker dessutom en assimilering där alla inte kan ha vilka kläder de vill.

Några tyckte att samhället har för dålig information och kunskap om invandrare, men alla kan också kämpa mer och lära sig det svenska språket bättre om det ska kunna ställas höga krav på samhället.

En deltagare sa att man inom sjukvården möter många olika kulturer, men det finns inte någon större kulturkompetens. Arbetet mot diskriminering kommer att få konsekvenser för framtiden även inom äldreården. SIOS i Göteborg har ett projekt som riktar sig mot äldre.

När det gäller teori lyftes den postkoloniala feministiska skolan fram.

Någon tyckte att det bör uppmärksammas vem som talar och till vem. SIOS borde i större utsträckning vända sig till beslutsfattarna.

En deltagare sa att Sverige har många rysktalande. De blir ofta associerade med KGB och prostitution.

Det konstaterades att man via hemsidor på olika språk och exempelvis Öppna kanalen kan nå ut till fler människor.

Projektet som Kvinnokommittén har genomfört ansågs som ett bra initiativ.

SIOS har stor kunskap och bör förmedla den till dem som har eller kommer att få makt.

SIOS tackade avslutningsvis för synpunkterna från seminariedeltagarna.

Diskussion, slutsatser och utvärdering

På seminarierna har föreställningar grundade i islamofobi, antiziganism, afrofofi och homofobi utifrån kön samt konsekvenserna av detta granskats. Rasism och marginalisering har utifrån föreläsningar och diskussioner framstått som en ständigt pågående process, som iscensätts och reproduceras i alltifrån vardagliga möten till samhällliga strukturer. Uppdelningar i ”vi” och ”de” sker ständigt inom alla berörda samhällsområden. Detta sker genom en rasism som utgår från människors olika ”kulturer” som något kategoriserbart och förutbestämt och som samtidigt uttryckligen förkastar den biologiska rasismen. Att i princip ingen som i sina handlingar och sitt språk utgår från rasistiska föreställningar vill se sitt eget beteende som just rasism, gör det ännu mer nödvändigt att blottlägga och reflektera över såväl den vardagliga som den strukturella rasismen. Utifrån seminarierna har det dock framstått som svårt att helt särskilja det som sker på det strukturella planet från det som sker på det individuella. Mottagandet har varit bra, med en positiv stämning på seminarierna men även livliga diskussioner. Deltagarna har haft möjlighet till skriftlig utvärdering vid varje tillfälle, och i dessa har föreläsningarna fått bra respons. De flesta som svarade på frågorna tyckte att seminarierna var intressanta, givande och att det fanns ett behov av den sortens forum. Önskemål uttrycktes om mer utrymme för diskussion och nätverkande.

Det fanns svårigheter i att hitta föreläsare som kunde rikta in sig på de olika formerna av rasism och intolerans. Detta medförde att det inte var möjligt att få en mer heltäckande bild av situationen på ett samhällsområde. Av seminarierna framstår det som att en närmare kunskap om kvinnornas situation när det gäller dessa former av intolerans varierar starkt mellan de olika samhällssektorerna. Det är svårt att veta om det förhåller sig så eller om det beror på att SIOS inte har kunnat få tag i de experter som finns.

På området *arbetsliv och utbildning* presenterades studier och erfarenheter specifikt om kvinnors situation vad gäller islamofobi, afrofofi och antiziganism. Föreläsningen om homofobi utgick dock inte särskilt från kvinnors situation. Till seminariet om *bostadsmarknaden* fanns kunskap om antiziganism och islamofobi. Det gjordes åtskilliga försök att hitta information om HBT-personers situation på bostadsmarknaden, dock utan resultat. På seminariet om *den offentliga sektorn* presenterades erfarenheter av antiziganism och homofobi. Det var problematiskt att hitta forskare som har undersökt rasism och intolerans inom den offentliga sektorn. Inom *hälso- och sjukvården* fann SIOS inga specifika forskningsresultat om kvinnor och afrofofi, homofobi eller antiziganism. Den kunskap om rasism och diskriminering i vården som finns utgick från invandrade kvinnor generellt. När det gäller muslimska kvinnor anses ofta att de inte kan tala för sig själva.

Under seminarierna har likheter och skillnader mellan de olika formerna av rasism och intolerans undersökts med hjälp av praktiska exempel. En ofta tydlig utgångspunkt har varit att kön, sexualitet och etnicitet är socialt konstruerade kategorier. Ett intersektionellt perspektiv har genomsyrat de enskilda seminarierna. Vid en jämförelse mellan de olika samhällsområdena kan det konstateras att personer som tillhör någon av minoriteterna har färre valmöjligheter, inte inkluderas fullt ut i samhället och ofta utsätts för rasism eller diskriminering.

På de flesta av områdena har det blivit tydligt hur rasismen och intoleransen har utformats genom en process över tid. "Invandrarkvinnan" var osynlig i arbetslivet. När bilden av henne skapades blev den i form av att hon var förtryckt, utbildad och traditionsbunden. Islamofobi manifesteras i form av den förtryckta muslimska kvinnan med sjal. Den afrikanska kvinnan däremot exotiseras och erotiseras. "Invandrarkvinnan" framstår som ett problem och orsak till att diskriminering sker i arbetslivet och på utbildningsplatser. På liknande sätt kan man se en parallell utveckling på bostadsmarknaden. Under 1960- och 70-talet beskrevs invandrargrupper som offer för en modern trångboddhet som befarades leda till sjukdomar och sociala problem. Senare kom dessa grupper att i stället ses som orsak till den farlighet och smuts som en del förorter ansågs präglade av. Det har på senare tid även skett en könsuppdelning av den förut så homogena förståelsen av "invandraren". Media har bidragit till att skapa bilderna av den typiska invandrarkvinnan, flickan, pojken och mannen. Sexifieringen uttrycks i form av att kvinnan framstår som passiv och förtryckt. Debatten om hederskulturen och den beslöjade muslimska kvinnan är även exempel på detta.

På seminariet om den offentliga sektorn blev det tydligt hur staten genom lagstiftning och socialpolitik har förföljt och försökt utrota romer, exempelvis genom utbildningsförbud och tvångssteriliseringar av romska kvinnor. Diskrimineringen och trakasserierna har alltså fortsatt men strategierna handlar numera främst om assimilering. Det finns även en stark heteronorm såväl i arbetslivet som i migrationspolitiken. Förföljelse på grund av sexuell läggning är ett asylskäl men det är mycket svårt att få uppehållstillstånd på grund av detta skäl. Lesbiska är ett exempel på personer som sällan ses som trovärdiga när de upplever sig vara hotade.

På seminariet om hälso- och sjukvården framkom att invandrade personer löper en ökad risk att drabbas av ohälsa. Andra faktorer som påverkar risken är kön, klass, diskriminering och orsakerna till migrationen. Kvinnors situation leder ofta till ett förminskande och bortträngande av de egna behoven. Invandrade kvinnor anses ofta ha diffusa symptom. Vårdkulturen är normativ och uteslutande, med stereotypa föreställningar om främst icke-europeer.

Form och yttringar har skiftat för att fungera med samhället i stort, en uteslutande diskurs och politik har dock varit gemensam. Exempel på det är såväl den segregande bostadspolitik som en ovilja till förbättrad kommunikation inom vården. Socialt skapade föreställningar och schablonbilder har tjänat som utgångspunkt och samtidigt förstärkts av rasifieringen och marginaliseringen. Med hjälp av det har de olika formerna av intolerans upprätthållits och utvecklats. Samhällets institutioner har i stor utsträckning varit en del av detta. Media har också spelat en avgörande roll.

Trots att intersektionalitet har varit ett värdefullt verktyg har det i seminarierna visat sig problematiskt att helt anamma ett intersektionellt förhållningssätt. Dels krävs det tid och ett kontinuerligt arbete för att införliva detta, dels behövs det gemensamma kunskaper och perspektiv för att mötas kring dessa frågor för att kunna ta diskussionen till en annan nivå. SIOS behöver visserligen ta in nya perspektiv, men att tonvikten ligger kvar på etnicitet bör inte innebära några större hinder. I samarbete med andra organisationer, exempelvis kvinnoförbund med en tonvikt på kön, bör det viktigaste vara att det finns en intersektionell medvetenhet bland de inblandade så att olika former av samverkan växer fram.

Angående på vilket sätt arbetet mot rasism och olika former av intolerans ska ske, om det ska delas upp mot olika intoleransformer eller om SIOS ska arbeta mer generellt mot rasism i samhället, framkom att båda ansatserna är viktiga. SIOS anses bättre på de större och bredare insatserna och har större kraft när de uttalar sig i smalare ämnen eller konkreta frågor. De organisationer som arbetar med de enskilda formerna av rasism och intolerans har en djupare kunskap om de egna frågorna, och bör också koncentrera sig på det.

Många av de frågeställningar som togs upp på planeringsstadiet förblev obesvarade vilket kan förklaras av att det är utforskade områden eller att SIOS inom projektet inte har lyckats fånga den kunskap som finns. Seminarieupplägget har emellertid medfört en både bred och djupgående beskrivning av rasism och intolerans inom de olika samhällssektorerna samt en serie förslag på aktiviteter. De diskussioner och förslag som framkommit på seminarierna är betydelsefulla för hur ett könsperspektiv på olika former av rasism och intolerans kan införlivas i SIOS handlingsplattform.

Det finns dock mycket mer att fördjupa sig i om hur de olika formerna av rasism och intolerans uttrycks i den offentliga sektorn och hälso- och sjukvården. Islamofobi och afro-fobi inom myndigheter i den offentliga sektorn har inte tagits upp i seminarierna. Inom hälso- och sjukvården har man inte heller tagit upp afro-fobi, homofobi eller antiziganism. Även inom bostadsmarknaden är homofobi och afro-fobi intressanta att behandla. Dessa ämnen behöver diskuteras ytterligare i kommande seminarier där även politiker inbjuds att delta.

SIOS – Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige

SIOS är ett partipolitiskt och religiöst obundet samarbetsorgan för erkända och icke erkända etniska minoritetsorganisationer.

SIOS uppgift är att driva minoritetspolitiska frågor och att verka för en mångfaldspolitik som präglar hela samhället. Det gäller språklig och kulturell pluralism, frågor om jämlikhet och mångfald samt delaktighet och demokratisk utveckling. SIOS arbetar även för en förstärkning av medlemmarnas samarbete för sina gemensamma intressen. Det sker genom olika former av opinionsbildning, seminarier, uppvaktningar, remissyttranden, projektverksamhet m.m.

Samarbetet i SIOS sker genom en vald styrelse med representanter för medlemsförbunden och med hjälp av ett sekretariat med säte i Stockholm. SIOS har 18 medlemsförbund vilka omfattar ca 300 lokala föreningar och ca 75 000 medlemmar spridda runtom i Sverige.

Medlemsförbund

Assyriska riksförbundet, Chilenska riksförbundet, Eritreanska riksförbundet, Finlands-svenskarnas riksförbund, Grekiska riksförbundet, Iranska riksförbundet, Italienska riksförbundet, Kurdiska riksförbundet, Polska riksförbundet, Portugisiska riksförbundet, Riksförbundet Roma International, Ryska riksförbundet, Serbernas riksförbund, Serbiska Ungdomsorganisationen, Spanska riksförbundet, Syrianska riksförbundet, Turkiska kvinnoförbundet och Turkiska riksförbundet

SIOS

Bellmansgatan 15, 1 tr
118 47 Stockholm
Tfn 08-55 69 33 60 (vx)
E-post: kansli@sios.org
Hemsida: www.sios.org